
BİRRÎ MEHMED DEDE’NİN DİVANINDA YER ALMAYAN ŞİİRLER¹

Tarık FİDAN²

Öz

Klasik Türk Edebiyatı içerisinde yer alan şairlerin, hayatlarının muhtelif dönemlerinde divanlarında bulunmayan bazı şiirlerin, şiir mecmualarına ya da cönkere kaydedildiği görülmektedir. Şairlerin divanlarını tamamladıktan sonra şiir yazmaya devam etmeleri, divanın eski nüshalarında bu şiirlerin yer bulamamasına sebep olmuştur. Bu şiirler meraklıları tarafından divanın yeni nüshasına kaydedilmiş ya da eski defterlerin kenarlarına not edilmiştir. Mecmualar üzerine yapılan araştırmaların artmasıyla birlikte birçok şairin divanında yer almayan şiirler tespit edilmiştir. Şiir mecmuaları içerisinde şiirlerine rastlanan şairlerden birisi de Birrî Mehmed Dede’dir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin sanat, kültür, edebiyat gibi birçok alanda altın çağını yaşadığı bir dönemde yazmış olduğu eserlerle adından sıkça bahsedilmiştir. Araştırmacılar tarafından yazmış olduğu eserler merak konusu olmuş ve şiirleri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle şairin divanında gazel nazım şekline ihtimam göstermesi, tespit edilen mecmuada gazelerin ağırlıkta olması önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda Birrî Mehmed Dede Divan’ında yer almayan şiirlere yer verilecektir. Şairimizin hayatı ve eserleri üzerinde değerlendirme yapıldıktan sonra şiirlerin çeviri yazı alfabetiyle aktarımı yapılacaktır. Aktarımın ardından mecmuada yer alan şiirlerin muhteva incelemesi yapılarak şairin edebi yönünde değerlendirilmeler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:Birrî Divanı, Mecmua, Divan nüshası, Şiirler, Gazel.

¹Makale içerisinde yer alan tüm şiirlerde “Gülñihal” yazı fontu benimsenmiştir. Mecmua içerisinde yer alan şiirlerin çeviri yazı alfabetinde “Gülñihal” yazı fontu benimsenerek, İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesi dikkate alınmıştır.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fidantarik97@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-1169-790X.

Makale Gönderilme Tarihi: 14Mart 2020. Makale Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2020.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

THE POEMS NOT INCLUDED IN THE DIVAN OF BIRRI MEHMED DEDE

Tarık FİDAN

Abstract

It is seen that poets in Classical Turkish Literature are recorded in poetry magazines or conks, some poems that were not found in their divan in various periods of their lives. The fact that the poets continued to write poetry after completing their divan, caused these poems not to be found in the old copies of the divan. These poems were recorded in the new copy of the divan by the en thusiast sor noted on the edges of the old notebooks. With the increasing number of researches on the journal, poems that were not included in the divan of many poets were identified. One of the poets whose poems are found among the poetry magazines is Birrî Mehmed Dede. In the 17th century, the name of the Ottoman State was mentioned frequently in Works such as art, culture and literature in a period when it live dits golden age. The Works written by Birrî Mehmed Dede have been the subject of curiosity by there searchers and various studies have been done on his poems. It is especially important that the poet pays attention to the ode verse in the sofa and the ode sare dominant in the determined magazine. In this study, poems not included in the Divan of Birrî Mehmed Dede will be included. After evaluating the life and works of our poet, the poems will be transferred in translation alphabet. After the transfer, the content of the poems in the magazine will be analyzed and the poetry will be evaluated in the literary direction.

Keywords: Birrî Divan, magazine, copy of divan, poems, ode.

Giriş

Eski zamanlarda şairlerin şiirlerini belirli bir düzen içinde toplandığı mecmualar “divan” olarak adlandırılır (Pala, 2013: 119). Şairlerin şiirlerini topladığı ve “divan” adını verdikleri eserleri ortaya koymak uzun bir süreç zarfında meydana gelmektedir. Şairlerin yazmış oldukları şiirlerin belirli meclislerde ya da edebiyat âlemi çevresinde kabul görekerek şiir mecmualarında veya cönklerde yer almaktaydı. Şiir defterlerinin kenarlarına kaydedilen bu şiirler kimi zaman unutulmuştur.Şairin bu şiirlere divanında bilerek ve isteyerek yer vermemesi ya da divanı tertip ettikten sonra bu şiirleri yazmış olması, bunun iki temel sebebi olarak gösterilebilir (Köksal, 2013: 319). Şairlerin birçoğu divan tertibini oluşturamadan vefat etmişlerdir. Onların divan tertibini oluşturmak ise yakın dostlarına ya da müstensihlere kalmıştır. Ancak oluşturulan divan tertibi müstensihin bilgisi dâhilinde mecmualarda yer alan şiirlerden oluşturulmuştur. Şairlerin divan tertibinden sonra yazdıkları şiirler bugün elimizde bulunan divanların içerisinde yer almadığını görülmektedir. Pek rağbet edilmeyen ve göz ucuyla bakılan mecmualar içerisinde hiçte ummadığımız bilgiler mevcuttur. Bu edebiyatın teşekkülünde yer alan şairleri içerisinde barındırdığı gibi edebiyatımızda adını hiç duymadığımız şairlere de şiir mecmuaları sayesinde ulaşmaktayız. XVII. yüzyılda adından söz ettiren ve divan sahibi olan Birrî Mehmed Dede'nin divanında yer almayan şiirlerinin olduğu bir mecmua tespit edilmiştir. Şairimizin tespit edilen şiirleri, divan tertip edildikten sonra mı yoksa arzu edilerek mi divana alınmadığı hakkında elimizde bir bilgi mevcut değildir. Mecmua'nın içerisinde Tahmis-i Gazel-i Bâkî, Tahmis-i Gazel-i Feyzullâh Efendi, Gazel-i Feyzi, Tahmis-i Birrî ve gazeller yer almaktadır. Mecmua'nın içerisinde divanda yer almayan 3 gazel, 1 Muhammes ve 1 Beyt bulunmaktadır.

1)BİRRÎ MEHMED DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1)Hayatı

Birrî Mehmed Dede, XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın ilk döneminde yaşamış bir şairdir. IV. Mehmed (1642-1693), II. Süleyman (1642-1691), II. Ahmed (1643-1695) , II. Mustafa (1664-1703), III. Ahmed (1673- 1736)'in padişahlık dönemine şahit olmuştur. Kaynaklarda Manisa'da doğup yine

burada öldüğü bildirilmektedir. Bırrî'nin doğum tarihiyle ilgili elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. *O birçok kaynakta Derviş Mehmed Çelebi, Attâr Bırrî, Mehmed Dede olarak anılmaktadır* (Salim Emin, 2018: 137). Belirli bir eğitim alıp almadığı bilinmemekle birlikte malumat sahibi bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Hoş sözlü şairlerden ve Mevlevi tarikatına müntesip bir âlimdir (Mehmed Tâhir, 1972: 55). Şair 1001 gün çilehânedeki çilesini çektikten sonra “Dede” ünvanını almıştır.

Şair bir süre attârlık yaparak geçimini sağlamıştır (Cunbur, 2002: 269). Manisa'dan hiç çıkmadığı, hayatını attârlıkla geçirdiğini ve Seyyid Vehbi'ye yazdığı şiirinde “.....İstanbula göre oldu der-kenâr” diyerek dile getirmiştir. Çevresinden pek çok kişi tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine bir şiirinde şöyle yakınmaktadır:

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Deri bu tekyenûn olmaz mı güşâde yoksa

Bu mıdur şimdi tarîk içre didüm kâ‘ideler

Bu revâ mıdur ây tekye-nişîn Berrî-veş³

Gele yârân-ı şafâ kapıdan maħrûm gideler⁴

Manisa Mevlevihanesinde bulunduğu süre içerisinde Ahmed Efendi'den dersler almıştır. *Nakşî Ali Dede, Lütfî Dede gibi önemli şahsiyetlerin derslerine katılmıştır* (Erkul, 1992: 4). Mevlânâ'ya ve Mevleviliğe büyük bağlılık duyan Bırrî Dede, Divan'ında sıkça bu sevgiyi vurgulamıştır (Tok, 2017: 222).

Ezel cāmûn muħabbetle içenler Mevlevîlerdür

O cāmûn cür‘asın hâlka şaçanlar Mevlevîlerdür (G/111)⁵

³ Mısra vezne uymamaktadır.

⁴ Mısra vezne uymamaktadır.

⁵ Beyitler Rasih Erkul'un “*Manisalı Bırrî Mehmed Dede- Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Divanı*” adlı eserinden alınmıştır. G: Gazel

T. FİDAN

KAREFAD, ÇAKŪ Edebiyat FakŪltesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters
Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2020): 167-183 (Atıf için/Tocite).

Seyyid Vehbî, Sâbit gibi Őairlere bŪyŪk muhabbet beslemektedir. Ayrıca Nâbî gibi ũstat bir zatın hem Őairliđini hem de Őiirlerini ũverek ondan çok etkilendiđi anlaŐılmaktadır (eltik, 2010: 125-135).

Bırrî Dede, bir evlat sahibi olduğunu Őu Şekilde dile getirmektedir:

Fâ‘ilâtŪn Fâ‘ilâtŪn Fâ‘ilŪn

ĖamdŪli‘llâh var yađınŪm Birriyâ

Ėazret-i Mevlâ virŪr her mađŐadum

Dergeh-i Feyyâz‘dan ihlâŐ ile

Bir sa‘adet-mend ferzend istedŪm

Mađz-ı luğfuğdan‘atâ kıldı anı

AĖmed-i MuĖtâr hem-nâm eyledŪm

Anı Ėayr ile mu‘ammer eyleye

Luđfi çok ol ‘lem yelid ve lem yuled‘

Bir ziyâde ĖŪb târiĖ eyledŪm

AĖmede vâriŐ kıla ĖaĖĖ AĖmedŪm (K/10)⁶ H.1112/1700

Manisa‘da birçok âlimin ve edibin bulunması, Bırrî Dede‘nin kendini yetiŐtirmesinde bŪyŪk ũnem arz etmektedir. *Nâbî*, *Seyyid Vehbî gibi Őairlerin Őiirlerine nazîre yazdıđını sŵylemektedir* (Esrâr Dede, 2000: 61).

Bırrî‘nin, kendinden ũnce yaŐamıŐ olan ve kendi dŵnemi içerisinde yer alan birçok Őairden etkilendiği gŵrŪlmektedir. Bâkî, Fasih, Fevzi ve Feyzullah Efendi gibi Őairlerin Őiirlerine yazmıŐ olduğu nazirelerden anlaŐılmaktadır.

Bırrî Mehmed Dede‘nin vefat tarihi ũzerine birçok kaynakta farklı bilgiler bulunmaktadır.

⁶ Beyitler Rasih Erkul‘un “*Manisalı BırrîMehmed Dede- Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Divanı*” adlı eserinden alınmıştır. K:Kıta

Esrar Dede ise: “*H.1128/ 1715*” tarihini verir.

1.2) Eserleri

Divan

Birri Divanı'nın şekil olarak diğer divanlardan farklı bir yönü yoktur. Divan'ında nazım şekillerinin pek çoğuna yer vermekle birlikte özellikle gazel nazım şekli ayrı bir önem teşkil etmektedir. Divan'ın içerisinde; kaside, gazel, terki-i bent, terci-i bent, tarih, kıta, rubai, murabba, tahmis, müseddes, tesdis, tesbi gibi nazım şekilleri yer almaktadır.

Divan'ın bilinen iki nüshası mevcuttur. Bu yazmalar İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde ve Millet Kütüphanesinde yer almaktadır. Bursalı Mehmet Tahir'in daha sonra “Osmanlı Müelliflerinde” divanın bir nüshasının da Manisa Çaşnigir Kütüphanesinde olduğunu dile getirmesiyle birlikte toplam 3 nüshaya ulaşılarak divanın tenkitli metni oluşturulmuştur. Her üç nüshada tespit edilen nazım şekillerinin farklılık göstermesi divanın içeriğinin çok çeşitli olduğunun bir göstergesidir.

Bülbülîyye

Klasik Türk Edebiyatı'nda alegorik ve sembolik mesnevilerin konuları arasında gül ve bülbül ile ilgili olanlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Bülbül-nâme mesnevisi ilk defa 333 beyit halinde Feridüddin-i Attâr tarafından kaleme alınmıştır. Özellikle kuşların dili ve çiçeklerin görünüşleri ile ilgili bu tür konular içerisinde gül ve bülbül, belli semboller eşliğinde yüzyıllarca şiirlere konu olmuştur. Geçmiş dönemlerde bülbül ve gül arasında bir bağ olduğuna inanılmaktadır. Bülbülün, güle olan aşkıdan dolayı her sabah ötüp inlemesi herkesi mest etmektedir. Edebiyatımızda alegorik ve sembolik olarak anılan mesneviler aslında gerçek bir yanışın hikâyesini dile getirmektedir. Bülbülîyye de ise; bülbülün feryat edişinden rahatsız olan kuşların, bülbülü Süleyman peygambere şikâyet etmeleriyle başlamaktadır. Aşk yüzünden sarhoş olduğu için inlemesinin caiz olduğuna inanılan bülbülün Süleyman peygamber tarafından affedilmesini konu almaktadır.

Bülbüllüyye'nin birçok şair tarafından hoş karşılandığı, tasavvufi alanda önemli bir yer edindiği görülmektedir. *Berrî'nin Bülbülüye'sine Lütfi Dede, Arapça, Farsça, Türkçe bir takriz yazmıştır* (Erdoğan, 2008: 5).

Türk Edebiyatı'nda ise çeşitli bülbülüyeler ele alınmıştır. Berrî Mehmed Dede, Manisa'ya gelen Sâni Ahmed Efendi'nin manzum bir Bülbülüyeye yazmasını istemiştir (Çağlı-Özdingiş, 2004: 10). Özellikle Bülbülüyeye mesnevileri 16. ve 17. yüzyılda ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

2) BİRRÎ DİVAN'INDA YER ALMAYAN ŞİİRLER

Çalışmamızın ana yapısını oluşturan Berrî'nin Divan'ında Yer Almayan Şiirlerin, şairimizin hayatı ve eserleri incelendikten sonra ele alınmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Şairimizin divanı üzerine yapılan doktora tezi dışında elimizde şaire ait başka şiirler yoktur. Şairimizin Mevlânâ ve Mevlevilik gibi konular üzerinde azımsanmayacak derecede çalışmaların olması edebiyatımız açısından kayda değerdir. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde 1520 numarada "Divançe-i Berrî" adıyla kayıtlı mecmuada Berrî'ye ait toplam 20 şiir tespit edilmiştir. 15 tane şiiri divanında yer almakla birlikte (Tahmis-i gazel-i Bâkî, tahmis-i gazel-i Feyzu'llâh Efendi, Tahmis-i Berrî gazel-i Feyzi ve gazeller), divanında yer almayan şiirler ise (3 gazel,1 muhammes,1 beyt) çeviri yazı alfabetiyle verilmiştir.

Şairin Divan'ında toplam 206 gazel yer almaktadır. Divan'ın büyük kısmını gazeller oluşturmaktadır. Berrî'nin gazellere fazlaca yer vermesi; kendisinin ve döneminin sanat çizgisini belirlemedeki rolü üstlenmiş olmasıdır.

17. yüzyıla gelindiğinde şairlerin çoğunda gazellerdeki beyit sayıları azalmıştır (Ayan, 1981: 399).

Şairlerin bu dönemde söz kalabalıklarından hoşlanmadığını ve şiirin kabiliyet yönünün artması için yeni kelimelere ve tamlamalara ihtiyaç duyduğu bir dönemdir.

2.1) Mecmuanın İçerisinde Yer Alan Şairler

Lütfi Mehmed Dede

Mevlânâ soyundan gelen, Manisa Mevlevihanesi Şeyhi Nakşi Ali Dede'nin oğludur. Asıl adı Mehmed/Muhammed'dir. Bırrî ile aralarının çok iyi olduğu hatta Bırrî'nin Bülbüllüyye'sine takriz yazdığı bilinmektedir. Takrizde “*Muhammedü'l-Lütfiyyu'l-Mevlevî minevlâd-ı Hazret-i Mevlânâ*” diye kendinden bahsetmektedir.

Ahmed Efendi

Bırrî Dede, Manisa Sultan Camii Darüşşifa tabibi Ahmet Efendi'den; ilim, kıraat ve bir hayli maharet elde etmiştir (Erkul, 1992: 3). Ahmet Efendi Bülbüllüyye'ye takriz yazmıştır. Ahmed Efendi'nin “Muhammed” adında oğlunun olduğu ve doğumu için tarih düşürdüğü mecmuadaki şiirden anlaşılmaktadır.

Seyyid Kasım Efendi

Seyfullah Kasım Efendi, Nizameddin Ahmed, Nizameddin Muhammed olarak adlandırılan ve mutasavvıf bir şair olan Kasım Efendi'nin kesin olarak ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Babası Şeyh Nizameddin olan Seyfullah Kasım Efendi, Halveti şeyhi İbrahim Ümmi Sinan'ın talebesidir (Erdoğan, 2002: 47). 1601 yılında vefat etmiş olan Seyfullah Kasım Efendi'nin mezarı İstanbul Silivrikapıda'dır.

2.2) Mecmua İçerisinde Yer Alan Şiirler

1

Gazel

Mefâ‘lün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

1 Esüp bād-ı dil-ārā-yı muḥabbet

Yine çüş itdi deryā-yı muḥabbet

2 Şadef-veş cān olup yine döküldi

Gözümden dürr-i yektā-yı muḥabbet

3 Dönüp dāğ ile sīne lāle-zāra

Müzeyyen oldı şahrā-yı muḥabbet

4 Kaçan ḳadd u lebūñ yād itse Bırrı

Olur tūḫl-i gūyā-yı muḥabbet

2

Ġazel

Mef‘ülü Mefā‘lū Mefā‘lū Fe‘ülün

1 *Şeyāne ‘acībāne hume ebrede minyeḥ*

*Şeyḫi yeteşebbā ve şabiyun yeteşeyaḥ**

2 Bezm-i ‘ulemā vü ‘urefā ravza-i Rıd vān

Nādān u deli meclisidür ‘ārif-i dūzāḥ

3 Senden beni dünyā-yı denī eyledi mehcür

Göñlüm ḡam-ı fırḳatde ḳodı ‘ālem-i berzāḥ

4 Ḥāl olup iren rütbe ‘ulemāya yaḳīnen

Bilsün ki ba‘īd ola edānī gice fersāḥ

5 Bu ni‘meti gör nār-ı ḡam itdi dili puḫte

Ey Bırrı derūnuñ şeh-i ‘aşḳ ideli maḫbaḥ

* İki şey vardır. Birbirinden şaşırtıcı, kardan soğuktur. Yaşlı insan ama çocuk gibi davranıyor. Çocuk ama yaşlı gibi davranıyor. (Sadece bu beyit divanda yer almaktadır.)

**Âl-i Hâzret-i Mevlânâ'dan Luţfî'ş-Şeyh Muhammed Çelebi
Efendi'nün Hâric-i İ'tibârına Târîhidür**

Gazel

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 BÛy-ı luţfuñ tıtdı bāğ-ı 'ālemi ey gül-'izār
Yalıñuz bir ben degül 'ālemde meddāhuñ hezār
- 2 Luţfiyā sen āb-rÛyısun ma'ārif ehlinüñ
Şimdi erbāb müstaḥaqq zātuñla eyler iftiḥār
- 3 'Aşkuñ ile per oldı micmer-i ḳalb-i cihān
Şevḳ-i ḥāl-i 'anberinüñ çekmese dilden ne var
- 4 Ḳurılınsun ney gibi bağrum senüñ 'aşkuñla tā
Kārum olsun āsitānuñda dem-ā-dem āh u zār
- 5 Sensin ol şehzāde-i şāh-ı cenāb-ı Mevlevī
Ben 'aceb midür 'ubūdiyyetler itsem bende-vār
- 6 Cūş idüp deryā-yı eltāf-ı Ḥudā-yı zü'l-kerem
'Arz-ı ḥāle ḳalmadı ḥācet-i 'arzuñ der-kenār
- 7 Şıdḳla olduñ mülāzım dergeh-i Feyyāza sen
Anuñ için şānuñı teşrīf ider Perverd-gār
- 8 Hâric olduñ çünki erbāb-ı ricā-yı ğayrdan
Eyleye dāḫil nice 'ālī maḳāma Kird-gār

- 9 Mūşil-i şaḥn-ı sa‘ādet ola saña ‘avn-i Ḥaḫḫ
Dilerüm dā’im ola a‘dā cihānda bī-ḫarār
- 10 Devlet u ‘izz-i Süleymāniyye dirsün Ḥaḫḫ saña
Līk ben mūrı daḫı dūr itmeye hem rūzgār
- 11 Himmet itsünler erenler bu ayakda ḫalmışa
Cür‘a-veş sāḫī-i devrān itmeye şāhā-güsār
- 12 Umarum bir gün Ḥudā eyler beni de kām-yāb
Çünki memnūnum ḫaçan yārān olalar kām-kār
- 13 Bā-ḫuşuş ey şeyḫ-zāde ey enīs-i ḫābeme
Zümre-i ehl-i ma‘ārif içre olduñ nām-dār
- 14 Çün müyesser oldu tadrīs-i Sināniyye baña
Yane yane i‘tilāda olmağa ḫıldı ḫarār
- 15 Rabṭ-ı ḫalb idüp cenāb-ı ‘İzzetüñ iḫsānına
Sa’y ile çün āsitān-ı devlete kıldıñ güzār
- 16 ‘Aḫl u fikrüm saña hem-rāh oldu ḫaldum hicr ile
Maḫdemine bu gönül dā’im çekerci intizār
- 17 Ser-be-ceyb idüp murāḫıb olmış idüm bir seḫer
Lücce-i baḫr-i taḫayyürde ṫururdum dil-figār
- 18 Ol hüner-ver irdi maḫşūdı hevā oldu o dem
Çehre-i ‘ālemde āşār-ı meserret āşikār
- 19 ṫab‘-ı Bırrī hem-çüyem cūş itdi tārīḫde didüm
Müjde ey dil o der-i nā-yāba oldu i‘tibār (h.1106)=1694

*Bırrî Dede Divanı içerisinde birçok nazım şeklinin yer almasına rağmen muhammes nazım şekline rastlanılmamıştır.

4

Es-Seyyid Kâsım Efendi'nün Muḥammed Reşid Nâm Maḥdûmınuñ Târîḫ

Muhammes

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlün (Fa'lün)

1 Tıoğdı bir mâh ki 'âlî nesebi

Tal'atı rüşen ider tîre-şebi

Bes odur dilde bu şevḫde sebebi

Didi vaşşâflar ol ḡonce-lebi

Âl u hem-nâm benî'Arabi

2 Eyledi vaz'-ı ḫadem çün ḫâke

Ḳadr-i ḫâl irse n'ola eflâke

Ḥoş şafâ virdi dil-i gam-nâke

Baḫr-i luḫfindan urur pâke

Ḥaḫḫ te'âlâ vire'ilm u edebi

3 Teni ḡül-berg-i tere eşbehdür

Ḳaddi yanında seru kûtehdür

Ḥüblar ḫayline şâhen-şehdür

'Ârızı mihr u cebini mehdür

‘İyd u kıadr ola anuñ rüz u Şebi

- 4 Faħr-i sādāt o āl-i HāŐim
Tıfl-ı Mes‘ūd cenāb-ı Kāsım
Bir melekdür ki melekler ħādım
Ola āsūde cihānda dā’ım
Görmeye zaħmet u renc u ta‘abı

- 5 Söyledi nice suħen-ver tārıħ
Mende ey Birri kııl ezber tārıħ
Ĥüb olur olsa mükerrer tārıħ
Tıoğdı ol māħ didiler tārıħ
Nürdur ser-be-ser ol āl-i nebi (h.1112)=1700

5

Aħmed Efendi’nün Muħammed Nām Maħdümü Vilādetine Tārıħ

Beyt

Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün

- 1 Ğonce-i gül tārıħıdır bir ħoŐ eda kııl Birriyā
Baña bu güli-zār-ı Aħmed’de Muħammed gül yeter (h.1107)=1695

3.) Şiirlerden Hareketle Şairin Edebî Yönünün Değerlendirilmesi

-Bırrî Mehmed Dede'nin yaşamış olduğu yüzyılda özellikle şiirimizde büyük değişimler meydana gelmiştir. *Sebk-i Hindî veya Sebk-i Isfahânî* denilen ve *İran şairlerinden Urfî ve Sâib'in büyük katkıları ile gelişen bu tarzın temelinde, şairlerin yeni bir tarz meydana getirmek isteği yer almaktadır* (Banarlı, 2004: 772).

-Şiirimizde; abartmaların çokça yapıldığı, yeni mazmunların yaratılmaya çalışıldığı, üç veya dört kelimededen oluşan tamlama yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Cüş idüp **deryâ-yı eltâf-ı Hüdâ-yı zü'l-kerem**

‘Arz-ı hâle kalmadı hâcet-i ‘arzuñ der-kenâr

Esüp **bâd-ı dil-ârâ-yı muhabbet**

Yine cüş itdi deryâ-yı muhabbet

(Aşk kelimesi yerine muhabbet kelimesinin kullanılması, muhabbetin gönül süsleyici bir rüzgâra benzetilerek mübalağa yapılması ve uzun zincirleme tamlamalar şiirlerinde yer almaktadır.)

-Bırrî Dede'nin orijinal yapı ve terkiplere ver verdiği görülmektedir.

Müjde ey dil o **der-i nâ-yâba** oldu i‘tibâr

Ser-be-ceyb idüp murâkıb olmuş idüm bir seher

-Şairimizin Mevlânâ ve Mevleviliğe karşı muhabbet beslediği, şiirlerinde tasavvufun önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Dinle ilgili mefhumlarda, sevgilinin ve aşğın tasavvurunda hep Yüce Tanrı ve O'nun vasıfları görülmektedir (Karaca, 2008: 369).

Sensin ol **şeh-zâde-i şâh-ı cenâb-ı Mevlevî**

Ben ‘aceb midür ‘ubüdiyyetler itsem bende-vâr

-Mevleviliğe ait olan terim ve kavramları kullanarak bu kültürünü şiirlerinde yansıtmıştır (**Puhte, Matbah, Meddah, Ney, Asitân, Hû**).

-Dili ve üslubu akıcı olan Bırrî'nin; Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların görüldüğü, az da olsa arkaik kelimeler(**kaçan, men**) kullanmıştır.

Şeyâne 'ac̣lbâne hume ebrede minyeh

Şeyhi yeteşebbā ve şabiyun yeteşeyah

-Bırrî'nin kullanmış olduğu kelimelerin arkasında ince mana derinlikleri yatmaktadır. Aklın yerine hayalin geçmesi, şiirin zor anlaşılmasını neden olmuşsa da bundan vazgeçmemişlerdir (Demirel, 2015: 536).

-Tezatlar şiirinde yer edinmiştir.

Ḳaddi yanında seru **kūtehđür**

Hūblar ḥayline şāhen-şehđür

'Ārıẓı mihr u cebini mehdür

'İyd u ḳadr ola anuñ **rūz** u **şebi**

-Bırrî Dede şiirlerinde; kelimelere ve tamlamalara yeni anlamlar kazandırarak, dilin kabiliyetinin artması yönünde çaba ortaya koyduğu görülmektedir. Bırrî Dede Divan'ında ve incelemiş olduğumuz mecmuada, gazel nazım şeklinin ağırlıklı olarak kullanması bizlere bu çabayı destekler nitelikte kanıtlar sunmaktadır.

17.yüzyılın sonuna gelindiğinde gazel nazım şeklinin gelişmesinde ve ilerlemesinde katkısı olmayan şair yok denecek kadar azdır (Armutlu, 2012: 23).

-Bu dönemde tasavvufa yönelişin artması ve kaside alanında kırılğanlıkların meydana gelmesinden dolayı gazele olan talebin artmasını sağlamıştır.

Sonuç

Ele almış olduğumuz çalışmada BırrîMehmed Dede'ye ait olduğu tespit edilen şiirlerin, edebiyat kaynakları çerçevesinde ortaya konulmuştur. Türk Edebiyatı açısından, bir mecmuanın içerisinde çok değerli ve günümüze ışık tutabilecek bilgilerin olduğu görülmektedir. Özellikle mecmuaların veya cönklerin bir şairin kimliğini oluşturacak derecede bilgiler muhafaza ettiği

göz ardı edilmemelidir. Edebiyat tarihi açısından mecmuaların, divanların teşekküllü bir şekilde tamamlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bırrî Dede'nin şiirlerini barındırdığı bu mecmua içerisinde kıymetli bilgiler taşımaktadır. Bırrî Dede Divan'ında yer almayan muhammes nazım şeklinin bu mecmuada yer aldığı tespit edilmiştir. O dönemde, Mevlevi tarikatına mensup birçok kişinin Bırrî'nin yetişmesinde rol üstlendiğini görmekteyiz. Mecmuaların sadece şiirleri barındırmadığı aynı zamanda birer kaynakça sayılabileceği aşikârdır. Tespit edilen şiirlerin öncelikle çeviri yazı alfabetiyle aktarımı yapılmıştır. Şiirler üzerinden şairimizin edebi kişiliği hakkında bilgiler elde edilerek sunulmaya çalışılmıştır. Şiirlerimizin içerisinde tespit etmiş olduğumuz değerli kişiler hakkında bilgiler ortaya konulmuştur.

Güçlü bir edebiyat tarihi sağlam metinlerle yazılabilir. Mecmualarımız dikkatli bir şekilde incelenmeli ve divan metinleri kurulurken izlenecek olan yöntemler daha kapsamlı olarak ele alınmalıdır.

Kaynaklar

Armutlu, Sadık (2012). *Arap ve Fars Şiiri Bağlamında Gazel Türünden Gazel Nazım Şekline Geçiş*, Adana, Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu.

Ayan, Hüseyin (1981). *Cevri Hayatı ve Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divan'ın Tenkitli Metni*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Banarlı, Nihat Sami (2004). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, M.E.B Yayınları, C.II.

Cunbur, Müjgan (2002). *Manisa Mevlevihane'sinde Yetişen İki Şâir*, T.C Celal Bayar Üniversitesi, Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001-Manisa Mevlevihane'si), Manisa.

Çağlı, Adnan-Özdingiş, Vicdan (hızl.) (2004). *Bırrî Mehmed Dede Bülbülüyye*, İzmir, Akademi Kitabevi.

T. FİDAN

KAREFAD, ÇAKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters
Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2020): 167-183 (Atf için/Tocite).

Çeltik, Halil (2010). *Şairin Şaire Övgüsü veya Birrî'nin Nâbî Methiyesi*, Şair Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa.

Demirel, Şener (2009). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup-Sebk-i Hindi-Hikemi Tarz -Mahallileşme, *Turkish Studies*.

Erdoğan, İsmail (2002). Seyyid Seyfullah Kasım Efendi ve “Miftah-ı Vahdet-i Vücut Adlı Risalesi”, Ankara, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*.

Erdoğan, Mustafa (2008). Lütfi Mehmed Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine Göre Mevlânâ'nın Özellikleri, Ankara, *Erdem Dergisi*, S: 50.

Erkul, Rasih (1992). *Birrî Mehmed Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, Konya.

Genç, İlhan (hızl.) (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Ankara, AKMB Yayınları.

İnce, Adnan (hızl.) (2005). *Salim Efendi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara, AKM Yayınları.

Karaca, Mine (2008). *Birrî Mehmed Dede Divanı'nın Muhteva İncelemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Köksal, M. Fatih (2013). Bâkî'nin Bilinmeyen Veda Gazeli ve Divanında Bulunmayan Bazı Şiirleri, İstanbul, *Divan Edebiyatı Araştırma Dergisi*.

Pala, İskender (2013). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Tok, Eda (2017). Birrî Mehmed Dede'ye Göre Mevleviler, Antalya, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, C:9.

Yavuz, A. Fikri-Özen, İsmail (hızl.) (1972). *Bursalı Mehmet Tahir Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, Meral Yayınevi, C:2.